

VÝVOJ OSÍDLENIA A ÚZEMNO-SPRÁVNEHO ČLENENIA OKRESU STARÁ LUBOVŇA OD 9. STOROČIA PO SÚČASNOSŤ

Martin ROSIČ – Martina COMPLŔOVÁ

Abstract: Geography has an unsubstitutable position in public administration research and its territorial organisation. Each territorial organisation (as well as territorial organisation of public administration) calls for conception projected to space. The issue of development of Slovakia's territorial-administrative division therefore belongs to critical topics (Ištók, R., Matlovič, R., Michaeli, E., 1999). The territorial-administrative division is termed as a specific type of normative regional division the basic (immanent) function of which is to secure the spatial form of public administration operation on the state territory. Each unit created for the needs of public administration has two sides – administrative contents determined by character and extent of assigned competencies and territorial form enabling to execute the competencies. Both aspects of public administration organisation are to be considered as complementary (Bezák, A., 1997). The paper „Development of settlement and territorial-administrative division of the Stará Ľubovňa from the 9th century to present“ is written in concord with this conception.

Key words: territorial organisation, territorial-administrative division

ÚVOD

Vo výskume problematiky verejnej správy a jej územnej organizácie má geografia nezapustiteľné postavenie. Každá územná organizácia (aj územná organizácia verejnej správy) si vyžaduje koncepciu, ktorá musí byť premietnutá do priestoru. Otázka vývinu územno-správneho členenia územia Slovenska preto patrí k mimoriadne závažným témam (Ištók, R., Matlovič, R., Michaeli, E., 1999).

Pod územno-správnym členením je možné rozumieť osobitný druh normatívneho regionálneho členenia, ktorého základnou (imanentnou) funkciou je zabezpečiť priestorovú formu fungovania verejnej správy na území štátu. Každý celok vytvorený pre potreby verejnej správy má na jednej strane svoj správny (administratívny) obsah určený charakterom a rozsahom pridelených funkcií a kompetencií a na strane druhej, má svoju územnú (teritoriálnu) formu, ktorá umožňuje účinne tieto kompetencie vykonávať. Obe dva aspekty organizácie verejnej správy je preto potrebné považovať za komplementárne (Bezák, A., 1997).

V súlade s touto koncepciou je spracovaný aj predkladaný príspevok Vývoj osídlenia a územnosprávneho členenia okresu Stará Ľubovňa od 9. storočia po súčasnosť. Poznať vývoj osídlenia v okrese Stará Ľubovňa od 9. storočia ako aj zmeny jeho polohy v rámci hierarchicky vyšších územných celkov je pomerne náročná úloha. Venovať sa tejto problematike predpokladá nielen poznanie územia z hľadiska humánnej, ale aj prírodnej sféry a zohľadnenie veľkého množstva faktorov, ktoré v určitých obdobiach priamo alebo nepriamo ovplyvňovali jednotlivé javy.

RNDr. Martin Rosič

Katedra geografie a regionálneho rozvoja, Fakulta humanitných a prírodných vied
Prešovskej univerzity, Ul. 17. novembra 1, 081 16 Prešov, e-mail: rosmat@post.sk

Mgr. Martina Complťová

Fakulta baníctva a ekológie a výr. technológií, TU Košice, e-mail: martina.complťova@centrum.sk

Výsledky tejto práce v nadväznosti na všetky udalosti a faktory, ktoré pôsobili v určitom čase a na určitom mieste skúmaného územia informujú nielen o súčasnej situácii v okrese, ale aj o stave, ktorý bol na začiatku sledovaného obdobia, a ktorý môže nastať v ďalšom vývoji.

1. VÝVOJ OSÍDLENIA

Z 9. storočia neexistujú o súčasnom okrese Stará Ľubovňa žiadne písomné doklady, ktoré by dokumentovali existenciu nejakých sídel. Podľa Chropovského B. (1980, In: Atlas SSR)) v období Veľkej Moravy prechádzala okresom Stará Ľubovňa iba jedna významnejšia cesta, ktorú dnes možno približne stotožniť s cestou I. triedy č. 68 a cestou II. triedy č. 543.

Podľa viacerých autorov Varsík B. (1974), Chalupický I. (1974), Beňko J. (1974), Marsina R., Habovštiak A. (1980, In: Atlas SSR)), ktorých výsledky je možné aplikovať na okres Stará Ľubovňa, pochádzajú prvé písomné zmienky o okrese až z 13. storočia. Najstarším písomným materiálom o území okresu je listina z roku 1235, v ktorej sa prvýkrát spomína obec Podolíneč. Keďže listina okrem Podolíneča uvádza aj iné osady, znamená to, že v jeho okolí existovali už viaceré sídelné jednotky. Nevie sa však presne, ktoré osady je treba rozumieť pod výrazom *quibusdam allis ecclesiis* (Beňko J., 1974).

Quibusdam allis ecclesiis v preklade znamená s nejakými inými osadami resp. zhromaždeniami alebo kostolmi, teda podľa mapy Osídlenie od 2. polovice 10. storočia do roku 1250 uverejnenej v Atlase SSR (1980) možno predpokladať, že išlo okrem Podolíneča ešte o osady Lomničku, Hniezdne, Starú Ľubovňu, Plavnicu, Plaveč, Ľubotín a ďalšie nepomenované osady v ich blízkosti.

Vznik ďalších sídel nadväzuje na jednotlivé kolonizácie, ktoré na území okresu prebehli a na základe ktorých vznikli jednotlivé osady, neskôr obce a mestá okresu Stará Ľubovňa. Keďže podľa Beňka J. (1974) nejestvuje žiaden dôkaz o kolonistoch, ktorí by prišli do oblasti Podolíneča resp. Starej Ľubovne pred 13. storočím, predpokladá sa, že prví kolonisti prichádzajú na územie okresu Stará Ľubovňa až keď pominulo nebezpečie tatárskeho vpádu. Napriek tomu, že sa presne nevie, či Tatári boli v 13. storočí na území Spiša, a teda či prenikli aj na územie okresu Stará Ľubovňa alebo nie.

Z toho vyplýva, že vyššie uvedené osady sú slovanského pôvodu, ktoré sa v počiatočnom štádiu svojho vývoja riadili pôvodným slovanským zvykovým právom (Beňko J., 1974). Celkovo bolo teda v okrese založených 13 obcí na slovanskom zvykovom práve. Lokalizáciu týchto obcí možno pozorovať pozdĺž rieky Poprad, čo len zdôrazňuje dôležitú funkciu vodných tokov v tomto období. V ďalšom vývoji boli tieto obce ovplyvnené nasledujúcimi kolonizáciami. Jedinou mladšou osadou, ktorá bola založená na zvykovom práve a nebola ovplyvnená inými kolonizáciami je obec Kolačkov.

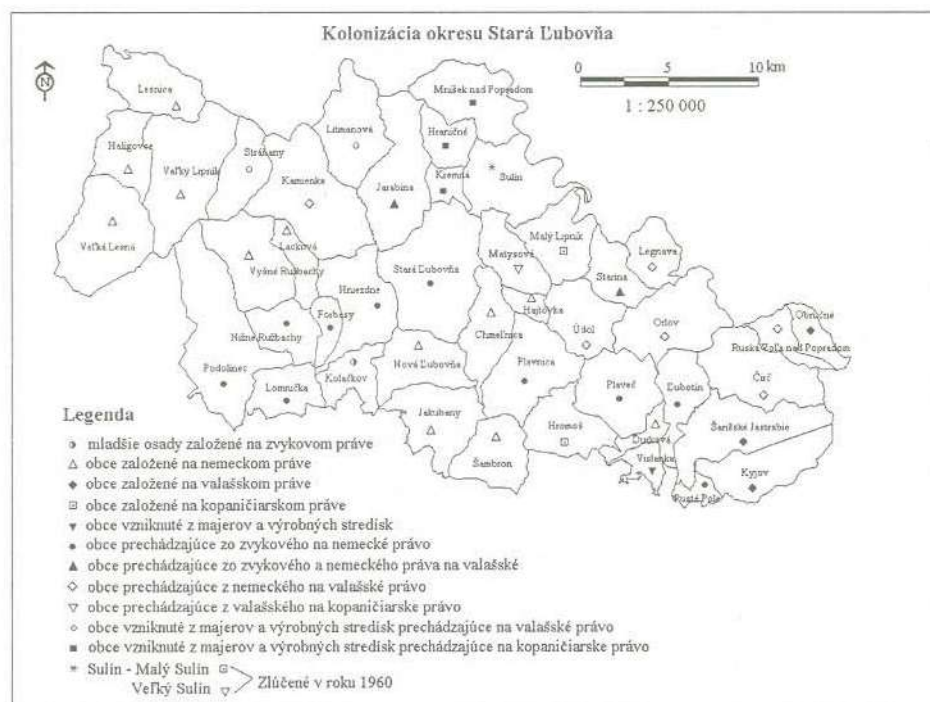
V druhej polovici 13. a začiatkom 14. storočia začínajú na územie okresu prenikať Nemci. Nemecká kolonizácia súvisela s doosídľovaním starších a zakladaním nových osád. Na území okresu, ale aj Slovenska, sa prvýkrát stretávame s týmto typom kolonizácie v Podolíneči. Prehľad ďalších osád, ktoré vznikli na základe tohto práva resp. boli doosídlené ukazuje mapa 1. Nemecká kolonizácia, teda na jednej strane doosídľovala už existujúce osady, ktorých bolo spolu 10 a na druhej strane založila nové, ktorých rozloženie možno pozorovať v ich blízkosti a ich počet bol 18.

Koncom 14. a začiatkom 15. storočia sa podľa Beňka J. (1985) objavuje na Spiši ďalší sociálno-etnický element, valasi. Ich pôvodnou vlasťou bolo územie Sedmohradska. Mali vlastné valašské právo, ktoré v tomto období začalo ovplyvňovať už existujúce nemecké právo. Valasi sa začínajú taktiež podieľať na osídlení resp. doosídlení okresu, o čom svedčia aj obce, ktoré vznikli práve na základe valašského práva. Toto právo prinieslo na charakterizované územie

etnicky zmiešané valašské a rusínske (ukrajinské) obyvateľstvo. Zhodnotením územia okresu bolo na tomto práve založených 5 osád. Ďalších 8 osád bolo touto kolonizáciou doosídlených.

V druhej polovici 16. storočia začalo byť trvalo neusadené valašské obyvateľstvo násilne usadzované z dôvodu nekontrolovateľného pasenia dobytku. V dôsledku tohto javu začali vznikať osady na práve, ktoré sa nazýva kopaničiarske. Mnohé osady prechádzali z valašského na kopaničiarske právo. V okrese Stará Ľubovňa ide o obec Matysovú a Veľký Sulín. Obce Malý Lipník, Hromoš a Malý Sulín boli kolonizované iba na kopaničiarskom práve. V prípade 3 obcí Kremná, Hraničné a Mníšek nad Popradom ide o doosídlenie na základe práve opísanej kolonizácie.

Aj napriek tomu, že existenciu obcí okresu Stará Ľubovňa možno dokumentovať až prvými písomnými zmienkami (tabuľka 1), na základe vyššie opísanej kolonizácie územia je možné predpokladať kompletne osídlenie územia podstatne skôr ako dokladujú písomné pramene. Ide približne o začiatok 17. storočia, kedy podľa Beňka J. (1985) mohlo skončiť kopaničiarske doosídľovanie severozápadnej časti Spišskej stolice a severnej časti Šarišskej stolice, do ktorých v tomto období územie dnešného okresu patrilo. Existencia a vývoj v rámci obcí charakterizovaného územia začína prvou písomnou zmienkou, ktorá sa vo väčšine prípadov môže líšiť od skutočnosti. Presné stanovenie vzniku sídla podlieha mnohým výskumom, ktoré v oblasti severného Slovenska boli oneskorené oproti ostatnému územiu Slovenska. Podľa Varsika B. (1974) je možné predpokladať aj skoršie osídlenie študovaného územia.

Mapa 1

Tabuľka 1 Prvé písomné zmienky o obciach okresu Stará Ľubovňa

Obec	Prvá písomná zmienka	Obec	Prvá písomná zmienka
Čirč	1248	Matysová	1408
Ďurková	1427	Mníšek nad Popradom	1323
Forbasy	1311	Nižné Ružbachy	1288
Hajtovka	1427	Nová Ľubovňa	1308
Haligovce	1338	Obručné	1636
Hniezdne	1286	Orlov	1330
Hraničné	1342	Plaveč	1269
Hromoš	1427	Plavnica	1325
Chmeľnica	1315	Podolíneč	1235
Jakubany	1322	Pusté Pole ²⁾	1956
Jarabina	1329	Ruská Vôľa nad Popradom	1588
Kamienka	1315	Stará Ľubovňa	1292
Kolačkov	1293	Starina	1352
Kremná	1364	Stráňany	1343
Kyjov	1390	Sulín ¹⁾	1960
Lacková	1408	Šambron	1411
Legnava	1427	Šarišské Jastrabie	1479
Lesnica	1297	Údol	1349
Lítmanová	1412	Veľká Lesná	1338
Lomnička	1293	Veľký Lipník	1330
Lubotín	1300	Vislanka	1595
Malý Lipník	1600	Vyšné Ružbachy	1287

1) Sulín vznikol v roku 1960 zlúčením osady Malý Sulín, Veľký Sulín a Závodie. Prvá písomná zmienka Malý Sulín – 1600, Veľký Sulín – 1306, Závodie – 1700.

2) Obec Pusté Pole vznikla v roku 1956 oddelením od obce Krivany. Prvá písomná zmienka o obci Krivany – 1301. Pusté Pole bolo miestnou časťou obce Krivany.

2. VÝVOJ ÚZEMNO-SPRÁVNEHO ČLENENIA

Územná organizácia 9. – 13. storočie

Najstaršia územná organizácia územia Slovenska, a teda aj súčasného okresu Stará Ľubovňa sa začala formovať v období Veľkomoravskej ríše. Prvými územno-správnymi jednotkami sa stali hradiská resp. včasnostredoveké hrady. Na území okresu Stará Ľubovňa sa územno-správne jednotky takéhoto typu nevyskytovali. Najbližší včasnostredoveký hrad bol v Hradisku. Neexistencia hradiska na území okresu Stará Ľubovňa je determinovaná podľa Čaploviča D. (1998) aj nedostatočným archeologickým výskumom, ktorý je dôležitý pre poznanie vývoja zmien v súvislosti s osídlením a taktiež územnou organizáciou.

Veľkomoravská ríša zanikla v roku 907. Po jej zániku sa územie Slovenského štátu začalo včleňovať do Uhorského štátu. Podľa Kováča D. (1998) hlavná fáza procesu včleňovania skončila v 11. a 12. storočí. Územie Slovenska sa v rámci územnosprávneho členenia Uhorského kráľovstva delilo na 17 komitátov. V súčasnosti sa podľa Slávika V. (1997) preferuje pre komitáty termín hradské španstvá ako dôsledok zmien, ktoré prebiehajú v rámci prehľadovania pohľadov na históriu Slovenska. Existencia komitátov ako vyšších útvarov hradného

zriadenia sa podľa Žudela J. (1991) pripúšťa aj na Veľkej Morave, a preto sa predpokladá, že územná organizácia Slovenska nadviazala na organizačnú štruktúru Veľkej Moravy. Hradské španstvá sa ďalej členili na hradské obvody. O ich počte a územnom vymedzení sa však nezachovali informácie (Ištók R., Matlovič R., Michaeli E., 1999).

Okresom Stará Ľubovňa v rámci tejto územnej organizácie prechádzali dve hradské španstvá Spišské a Šarišské. Spišské hradské španstvo sa sformovalo v 2. polovici 12. storočia. Šarišské hradské španstvo vzniklo v 1. polovici 13. storočia vyčlenením zo španstva Novum Castrum, ktoré vzniklo v 11. storočí. Aplikovaním tejto územnej organizácie na dnešný okres Stará Ľubovňa zistíme, že hranica medzi Spišským a Šarišským hradským španstvom kopírovala súčasnú východnú hranicu katastrálneho územia obce Jakubany, Chmeľnice, Starej Ľubovne a spoločnú hranicu obce Malý Lipník a Sulín. Pri sledovaní prírodných hraníc, ktoré boli v tomto období dominantnejšie, prechádzala hranica cez Levočské vrchy, Spišsko-šarišské medzihorie a Ľubovniansku vrchovinu. Pri presnejšom sledovaní mohla táto hranica viesť približne od kóty

1 060 juhovýchodne od obce Jakubany, cez kótu 853, pozdĺž pravej strany potoka Ľubovnianska, kde pretínala rieku Poprad, odtiaľ smerovala k Hrubej klade (kóta 805), Široký vrch (kóta 884), Okružla (kóta 828), Sliboň (kóta 789) až k Oltáriku (kóta 490).

Územná organizácia 13. storočia – 1848

Táto etapa územnej organizácie predstavuje najdlhšie časové obdobie v spojitosti s územno-správnym členením. V rámci tejto územnej organizácie bolo na území Slovenska 21 stolíc, ktoré sa členili na služnovské okresy a obvody.

Územím okresu Stará Ľubovňa prechádzala Spišská a Šarišská stolica. Spišská stolica vznikla na prelome 13. a 14. storočia a v tomto období sa vyznačovala zložitými administratívnymi pomermi, pretože tu existovali výsadné územia. Išlo o Stolicu X spišských kopijníkov, Spoločenstvo Spišských Sasov, ktoré sa neskôr premenovalo na Provinciu XXIV spišských miest, z nich sa vyčlenila Provincia XI spišských miest a Provincia XIII spišských miest. Tieto výsadné územia nezasahovali do oblasti okresu Stará Ľubovňa. Provincia XIII spišských miest združovala 13 najbohatších miest z Provincie XXIV spišských miest, ktoré dal kráľ Žigmund v roku 1412 poľskému kráľovi Vladislavovi II spolu s Ľubovnianskym hradom, Podolínskou pevnosťou s mestami Starou Ľubovňou, Podolínom a Hniezdnym, ako aj dedinami patriacimi k Ľubovniansko-podolínskému panstvu vo forme pôžičky, ktorej hodnota predstavovala 37 000 tisíc kóp českých grošov. Pôsobnosť poľskej správy nad zálohovanými mestami zabezpečoval starosta sídlaci na Ľubovnianskom hrade.

V roku 1770 Mária Terézia násilne včlenila do Uhorska Provinciu XIII spišských miest, pripojila k nim Podolíne, Hniezdne a Starú Ľubovňu, a tak vytvorila nový samosprávny útvar Provinciu XVI spišských miest.

Šarišská stolica, ktorá taktiež zasahovala na územie okresu Stará Ľubovňa, sa sformovala v 1. polovici 14. storočia. Na jej území neexistovali žiadne výsadné územia. Hranica medzi Spišskou a Šarišskou stolicou nebola totožná s hranicou hradských španstiev. V prípade tejto hranice išlo o malú zmenu, ktorá bola podmienená začlenením obce Malý Sulín (od roku 1960 súčasť obce Sulín) do Šarišskej stolice. Prírodné hranice teda nepokračovali cez Sliboň na Oltárik (kóta 490), ale smerom na Podomky, západne od Sulínskeho prameňa až k sútoku Pálenického potoka s riekou Poprad.

Územná organizácia počas Jozefínskej reformy (1785 – 1790)

V roku 1785 panovník Jozef II. vykonal reformu verejnej správy, ktorá sa dotkla na jednej strane zmeny územnej organizácie a na strane druhej znamenala prerušenie takmer 600 ročnej éry stolíc. Jozef II. rozdelil Uhorsko na 10 dištriktov, z ktorých sa na území Slovenska nachádzali tri konkrétne: Nitriansky, Banskobystrický a Košický dištrikt. Z ostatných zasahovali aj Rábsky, Peštiansky a Mukačevský dištrikt. Dištrikty predstavovali územnosprávne jednotky najvyššej úrovne. Po zriadení dištriktov prikočil Jozef II. k reorganizácii stolíc, ktorých počet sa za jeho vlády znížil na Slovensku z počtu 21 na 17, a ktoré predstavovali nižšiu jednotku ako dištrikty. Územná reorganizácia v tejto rovine spočívala iba v spojení malých stolíc, aby stolice boli podľa možnosti rovnaké. V rámci stolíc existovali ako najnižšie územnosprávne jednotky služnovské okresy.

V spojitosti s okresom Stará Ľubovňa možno na študovanom území vyčleniť Košický dištrikt a dve stolice Spišskú a Šarišskú. Aj napriek tomu, že na území okresu existovalo výsadné územie, Provincie XVI spišských miest, jozefínska reforma sa dotkla nielen tohto výsadného územia, ale všetkých, ktoré na území Slovenska v rokoch 1785-1790 existovali. Výsadné územia boli zrušené a včlenené do tej stolice, v hraniciach ktorej územie existovalo. Hranica medzi Spišskou a Šarišskou stolicou bola totožná ako v prípade etapy stolíc. Jozefínska reforma bola zrušená v roku 1790, keď ju panovník odvolal. Územno-správne členenie sa vrátilo do stavu pred rokom 1785.

Územná organizácia za Bachovho absolutizmu (1850 – 1860)

Po porážke maďarskej revolúcie nastolila viedenská vláda v Uhorsku politický režim známy ako Bachov absolutizmus. Bachov absolutizmus priniesol so sebou aj zmeny, ktoré sa dotýkali územno-správneho členenia. Najprv bolo prijaté Geringovo provizórium (13. 9. 1850-18. 1. 1853), počas ktorého bolo na území Uhorska zriadených 5 dištriktov z toho na území Slovenska boli dva: Bratislavský a Košický dištrikt. Stolice boli zrušené a namiesto nich vznikli župy, ktoré sa vnútorne členili na služnovské okresy. Počet žúp na území Slovenska bol 17. V období definitiva (19. 1. 1853-20. 10. 1860) nastali už len malé zmeny. Zriadili sa miestodržiteľské oddelenia, ktoré sa územne stotožňovali s predošlými dištriktmi. Aj napriek tomu, že zmeny, ktoré nastali počas Bachovho absolutizmu boli podstatne iné ako v prípade reorganizácie Jozefa II., po vydaní Októbrového diplomu v roku 1860, keď sa panovník zriekol absolutizmu, vyššie opísané územno-správne členenie zaniklo a bolo nahradené predrevolučnými stolicami.

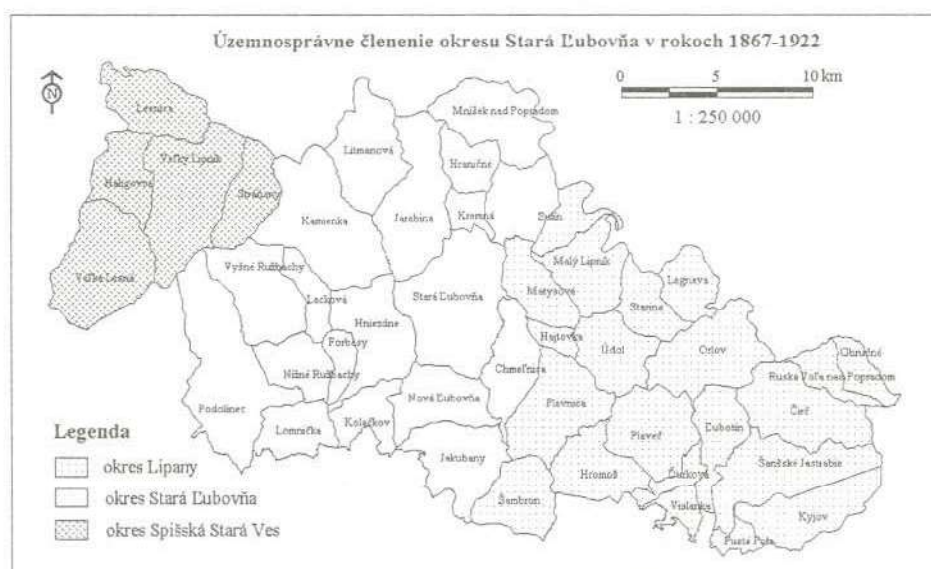
Dnešný okres Stará Ľubovňa sa v súvislosti s Bachovým absolutizmom včleňoval do Spišskej a Šarišskej župy, ktoré územne nadviazali na Spišskú a Šarišskú stolicu. Na území okresu naďalej existovalo výsadné územie v spojení s poľským zálohom. V rámci dištriktov počas Geringovho provizória resp. miestodržiteľskými oddeleniami v období definitiva patrili okres do Košického dištriktu.

Územná organizácia v rokoch 1860 – 1922

Po páde absolutizmu v roku 1860 nastalo do roku 1863 krátke prechodné obdobie (obdobie politického provizória), počas ktorého boli obnovené predrevolučné stolice a bola snaha o vytvorenie samosprávnych žúp. V roku 1863 bola územná organizácia totožná so situáciou za Bachovho absolutizmu. Po rakúsko-maďarskom vyrovnaní sa situácia vrátila do stavu pred rokom 1848 (Žudel J., 1984). V rokoch 1867-1918 bolo na území Slovenska obdobie dualizmu, počas ktorého sa ustanovili samosprávne župy (v hraniciach predrevolučných stolíc). Celkový počet žúp na území Slovenska bol 21. Tie sa ďalej delili na okresy, ktoré už v tomto

období existovali. Počet okresov bol 92 a do roku 1910 ich počet narástol na 102. V rokoch 1918-1922, teda v prvých rokoch existencie Československej republiky sa zachovalo župné zriadenie. Počet žúp však bol zmenený z 21 na 17. Zmenil sa taktiež počet okresov, ktorých bolo 95.

V roku 1876 bola v rámci Spišskej župy zrušená provincia XVI spišských miest a následne v roku 1882 boli upravené hranice Spišskej a Šarišskej župy, do ktorých územie okresu počas celého charakterizovaného obdobia patrilo. Podrobnejšie sa zmenou hraníc v súvislosti so zrušením Provincie XVI spišských miest zaoberal Klimko J. (1980). Okres Stará Ľubovňa teda v rámci územnej organizácie v rokoch 1860-1922 patril do Spišskej a Šarišskej župy a bol rozdelený do troch okresov: Spišská Stará Ves, Stará Ľubovňa a Lipany. Bližšie toto rozdelenie podáva mapa 2.

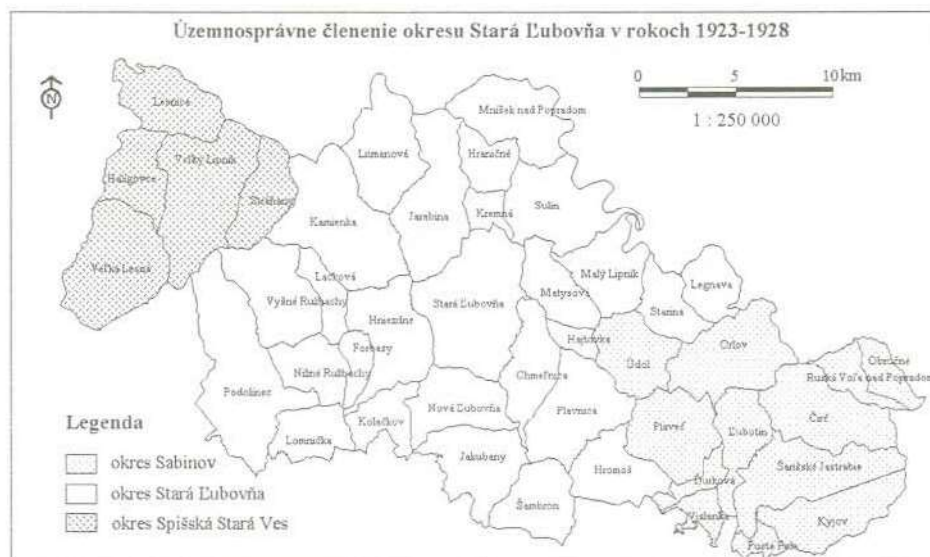

Mapa 2

Územná organizácia v rokoch 1923 – 1928

V roku 1923 vstúpila do platnosti nová zákonná úprava (zákon č. 126/ 1920), ktorá zrušila župy a nahradila ich veľžupami. Slovensko bolo rozdelené na 6 veľžúp, ktoré sa ďalej členili na okresy. Počet okresov v tomto období bol 79. Neskôr už ani v jednej etape územno-správneho usporiadania až do súčasnosti nedošlo k obnove týchto prirodzených regiónov (Slávik V., 1997).

Územie okresu Stará Ľubovňa, z hľadiska tejto novej zákonnej úpravy územno-správneho členenia, patrilo do Podtatranskej a Košickej veľžupy. Podtatranská veľžupa bola na študovanom území zastúpená okresom Spišská Stará Ves a Stará Ľubovňa, a Košická veľžupa okresom Sabinov.

Mapa 3

Územná organizácia v rokoch 1928 – 1938

V júli 1927 bola prijatá ďalšia reforma, ktorá nadobudla účinnosť v roku 1928 (Zákon č. 125/1927). Podstatou tejto reformy bolo zavedenie krajinského zriadenia. Vtedajšie Československo sa delilo na 4 krajiny: Krajinu Českú, Krajinu Slovenskú, Krajinu Moravsko-Sliezku a Krajinu Podkarpatskoruskú. Krajina sa ďalej členila na okresy, ktorých bolo v tomto období na území Krajiny Slovenskej 77. Zmeny, ktoré nastali, sa týkali iba dvoch okresov Liptovský Hrádok a Svätý Križ nad Hronom, ktoré boli zrušené. Najnižšou jednotkou v súvislosti s územno-správnym členením bola obec.

Pri zhodnotení územia okresu Stará Ľubovňa možno konštatovať, že začlenenie dnešného okresu bolo totožné so stavom z roku 1923-1928 s výnimkou toho, že okres už nebol rozdelený do Spišskej a Šarišskej župy, ale bol súčasťou Krajiny Slovenskej, a teda v rámci okresu už neexistovala veľžupná hranica, iba hranice katastrov obcí a okresov, do ktorých bol okres Stará Ľubovňa včlenený.

Územná organizácia v rokoch 1938 – 1949

Krajiniské zriadenie ostalo v platnosti až do konca roku 1939. 2. novembra 1938 však územie Slovenska v dôsledku Viedenskej arbitráže stratilo južné okresy, a tak sa počet okresov po tomto kroku znížil z pôvodných 77 na 60. Situácia sa zmenila aj po vyhlásení Slovenského štátu 14. marca 1939, keď už 26. júla 1939 bol prijatý zákon, ktorým bolo opätovne zriadených 6 žúp. Územne tieto župy nadväzovali na veľžupy z roku 1923-1928. Župné zriadenie sa v podstate udržalo do roku 1945. Župy sa v rámci územnej organizácie členili na 60 okresov. Po obnovení Československa sa na základe nariadenia SNR zo 6. marca 1945 územná organizácia v prípade okresov vrátila do stavu z roku 1938. Znova teda bolo 77 okresov, ktoré sa delili na jednotlivé obce. Okres v rámci tohto obdobia predstavoval najvyšší stupeň.

Územná organizácia v rokoch 1938-1949 neprinesla teda do okresu žiadne významné zmeny a teritoriálna situácia bola opäť totožná so stavom v roku 1938. Na územie súčasného

okresu zasahovali tri okresy Spišská Stará Ves, Stará Ľubovňa a Sabinov. Keďže okres bol najvyššou jednotkou v súvislosti s územno-správnym členením je potrebné z hľadiska stotožnenia s rokom 1938 vylúčiť začlenenie do Krajiny Slovenskej.

Územná organizácia v rokoch 1949 – 1960

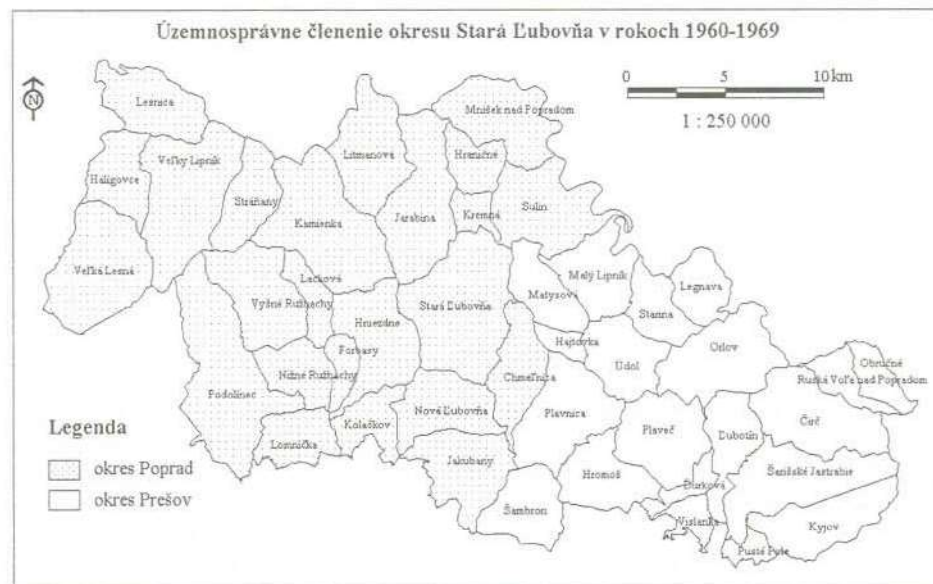
Územná organizácia v tomto období veľmi úzko súvisela s nástupom komunistického režimu v roku 1948. Od 1. februára vstúpila do platnosti nová reforma územno-správneho usporiadania (Zákon č. 280/1948) o krajskom zriadení. Na Slovensku vzniklo 6 krajov, ktoré sa ďalej členili na okresy. Sieť okresov sa oproti krajinskému zriadeniu, keď ich počet bol 77, rozšírila na 95 okresov (do roku 1951 94 okresov) (Ištok R., Matlovič R., Michaeli E., 1999).

Súčasný okres Stará Ľubovňa, bol aj počas tejto etapy územnej organizácie rozčlenený do troch okresov Spišská Stará Ves, Stará Ľubovňa a Sabinov. Vzhľadom k tomu, že vyšším stupňom okresov boli kraje, patrilo celé územie okresu do Prešovského kraja. Pre presný obraz včlenenia územia je možné opäť použiť Mapu 4, najmä z hľadiska rozdelenia medzi tri vyššie spomenuté okresy.

Územná organizácia v rokoch 1960 – 1969

Reorganizácia územno-správneho usporiadania, ktorá sa začala uplatňovať k 1. júlu 1960 priniesla redukcii počtu krajov a okresov (Zákon č. 36/1960). Boli teda vytvorené tri kraje a počet okresov sa znížil na 33.

V rámci tejto reorganizácie bol okres Stará Ľubovňa zrušený, jeho územie bolo rozdelené a pričlenené k okresom Poprad a Prešov. K okresu Poprad bolo pričlenených 23 obcí a k okresu Prešov 21 obcí okresu Stará Ľubovňa. Z hľadiska krajov patrila aj po rozdelení medzi spomenuté okresy do Východoslovenského kraja.

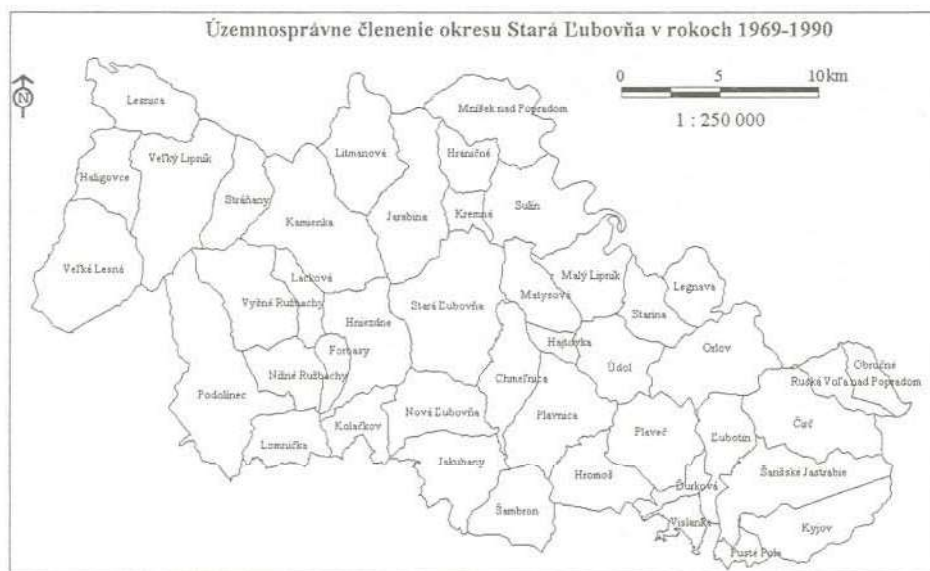

Mapa 4

Územná organizácia v rokoch 1969- 1990

1. januára 1969 vznikla Česká a Slovenská socialistická republika, a s tým súviseli aj zmeny v územnej organizácii Slovenska. Bratislava sa stala nielen hlavným mestom Slovenskej socialistickej republiky, ale aj samostatnou územnou jednotkou na úrovni kraja. Na Slovensku teda existovali štyri kraje a 33 okresov. Situácia sa opäť zmenila k 1. júlu 1969, kedy boli zrušené kraje a územie Slovenska sa členilo iba na okresy (počet 33). Táto zmena však mala krátke trvanie a zákonom SNR z 28. decembra 1970 boli kraje obnovené (Slávik V., 1997). Nová zmena z pohľadu okresu Stará Ľubovňa nastala v roku 1969, keď došlo k vzniku nových okresov konkrétne Veľký Krtíš, Stará Ľubovňa, Svidník a Vranov nad Topľou. K 1. júlu 1969 bol rozdelený aj okres Košice na Košice-vidiek a Košice-mesto. Celkove bolo teda na konci charakterizovaného obdobia na Slovensku 38 okresov a 3 kraje.

Pre okres Stará Ľubovňa bolo toto obdobie významné hlavne preto, že okres vznikol v roku 1969 v dnešnej podobe a rozlohe, a patril do Východoslovenského kraja. Územnú organizáciu okresu v rokoch 1969-1990 znázorňuje Mapa 5.

Mapa 5

Územná organizácia v rokoch 1990 – 1996

Pre toto obdobie je typická istá dynamika vývoja, na jednej strane udalosti z roku 1989, na strane druhej vznik samostatnej Slovenskej republiky 1. januára 1993. V roku 1990 boli zrušené kraje (Zákon SNR č. 472/1990) a okresy ostali v rovnakom počte ako v prípade posledného obdobia (1969-1990). Podľa Zákona SNR č. 518/1990 boli vytvorené nižšie územno-správne jednotky, územné obvody, ktorých počet bol 121.

Pre územie okresu Stará Ľubovňa neprinesli roky 1990-1996 výrazné zmeny. Po vytvorení územných obvodov, boli iba v prípade dvoch okresov rešpektované existujúce hranice. Išlo o okresy Stará Ľubovňa a Veľký Krtíš, čo bolo pre okres Stará Ľubovňa istou výhodou, pretože nemusel byť opäť rozčlenený do viacerých územných celkov.

Územná organizácia v rokoch 1996 – 2003

Územno-správne členenie v rokoch 1996-2003 vzniklo na základe Zákona NR SR č. 221/1996 o územnom a správnom usporiadaní SR, ktorý bol schválený 3. júla 1996. Celkovo bolo zriadených 8 krajov a 97 okresov.

V súvislosti s týmto členením patrí okres Stará Ľubovňa do Prešovského kraja. Jeho dnešná podoba je rovnaká ako bola v roku 1969, kedy bol opätovne vytvorený.

ZÁVER

Pod územno-správnym členením je možné rozumieť osobitný druh normatívneho regionálneho členenia, ktorého základnou (imanentnou) funkciou je zabezpečiť priestorovú formu fungovania verejnej správy na území štátu. Každý celok vytvorený pre potreby verejnej správy má na jednej strane svoj správny (administratívny) obsah určený charakterom a rozsahom pridelených funkcií a kompetencií a na strane druhej, má svoju územnú (teritoriálnu) formu, ktorá umožňuje účinne tieto kompetencie vykonávať. Obe dva aspekty organizácie verejnej správy je preto potrebné považovať za komplementárne (Bezák, A., 1997).

V súlade s touto koncepciou je spracovaný aj predkladaný príspevok Vývoj osídlenia a územnosprávneho členenia okresu Stará Ľubovňa od 9. storočia po súčasnosť. Poznať vývoj osídlenia v okrese Stará Ľubovňa od 9. storočia ako aj zmeny jeho polohy v rámci hierarchicky vyšších územných celkov je pomerne náročná úloha. Venovať sa tejto problematike predpokladá nielen poznanie územia z hľadiska humánnej, ale aj prírodnej sféry a zohľadnenie veľkého množstva faktorov, ktoré v určitých obdobiach priamo alebo nepriamo ovplyvňovali jednotlivé javy.

Výsledky tejto práce v nadväznosti na všetky udalosti a faktory, ktoré pôsobili v určitom čase a na určitom mieste skúmaného územia informujú nielen o súčasnej situácii v okrese, ale aj o stave, ktorý bol na začiatku sledovaného obdobia, a ktorý môže nastať v ďalšom vývoji.

Literatúra

- BEŇKO J.: Dedinská kolonizácia Horného Spiša na nemeckom práve (do polovice 14. storočia). In: Spiš Vlastivedný zborník (3-4), 1. vyd. Košice, Východoslovenské vydavateľstvo 1973, s. 29-51
- BEŇKO J.: Osídlenie severného Slovenska. 1. vyd. Košice, Východoslovenské vydavateľstvo 1985, s. 328
- BEZÁK, A.: Priestorová organizácia spoločnosti a územno-správne členenie štátu. In: Baran, V.(ed.): Teritoriálna organizácia administratívnych systémov štátu. Geografické štúdie, 3, Acta Universitatis Matthiae Belii, FPV UMB Banská Bystrica, s. 6-13
- DICKÁ, J. (2004): Hierarchické postavenie mesta Snina v historickom kontexte sídelnej štruktúry SR a jeho medzisídelne väzby, Geografie malých miest - Zborník referatu ze seminára, konaného dňa 24.6.2004 v Brně, Ústav geoniky Akademie vied České republiky, Brno, (CD-ROOM)
- CHALUPECKÝ I.: Prehľad vývoja verejnej správy na Spiši. In: Sborník archivních prací, XIII, 1963, č.1, s. 119-145
- IŠTOK R., Matlovič R., Michaeli E.: Geografia verejnej správy, 1. vyd. Prešov, Fakulta humanitných a prírodných vied PU 1999, s. 158
- KOČIŠ J.: Prehľad vývoja župnej správy na Slovensku do roku 1945. In: Sborník archivních prací, Praha, Orbis 1958, s. 27-63
- KOL. AUTOROV: Kraje a okresy Slovenska (Nové administratívne členenie). 1. vyd. Bratislava, Q 111 1997, s. 392
- MERTANOVÁ Š.: Vznik a vývoj spišského práva. In: Spišské mestá v stredoveku, 1. vyd. Košice, Východoslovenské vydavateľstvo 1974, s. 91-99

- SLÁVIK V.: Nové územné a správne usporiadanie Slovenskej republiky. Časopis Geografia, V, 1997, č.1, s. 4-8
- SLÁVIK V.: Prechodná etapa organizácie verejnej správy v Slovenskej republike 1990-1996. Časopis Geografia, V, 1997, č.3, s. 92-95
- SLÁVIK V.: Vývoj územnosprávneho usporiadania Slovenska do roku 1990. Časopis Geografia, V, 1997, č.2, s. 48-53
- SUCHÝ M.: Spišské mestá v poľskom zálohu. In: Spišské mestá v stredoveku, 1. vyd. Košice, Východoslovenské vydavateľstvo 1974, s. 55-87
- ŽIFČÁK F.: Spiš v prenájmě. Historická revue, II, 1991, č.6, s. 6-7
- ŽUDEL J.: Komitáty a stolice. Historická revue, I, 1991, č.6, s. 30-31
- Atlas SSR. 1. vyd. Bratislava, SAV 1980, s. 296

**DEVELOPMENT OF SETTLEMENT AND TERRITORIAL-
ADMINISTRATIVE DIVISION OF THE STARÁ LUBOVŇA
FROM THE 9TH CENTURY TO PRESENT**

Summary

The territorial-administrative division is termed as a specific type of normative regional division the basic (immanent) function of which is to secure the spatial form of public administration operation on the state territory. Each unit created for the needs of public administration has two sides – administrative contents determined by character and extent of assigned competencies and territorial form enabling to execute the competencies. Both aspects of public administration organisation are to be considered as complementary (Bezák, A., 1997).

The paper „Development of settlement and territorial-administrative division of the Stará Lubovňa from the 9th century to present“ is written out in concord with this conception. It is quite a demanding task to know the settlement development as well as the changes of its location within hierarchically higher territorial units. To elaborate the topic means to know the territory from the human-geographical and physical-geographical point of view with respect to lots of factors which either directly or indirectly influenced the territory.

The results with the connection of events and factors inform not only about the contemporary situation in the district, but also about the situation at the outset of study period and the one that may come about in the future. Based on studied territorial changes in the district (from the 13th century to present) it can be said that the district of Stará Lubovňa belongs to the most homogenous territories in the Slovak Republic.

Recenzovali: Doc. RNDr. Robert Ištók, PhD.
Doc. Ing. arch. Václav Kohlmayer, PhD.